

Strasburq, 5 dekabr 2025-ci il

CEPEJ(2025)17

ƏDALƏT MÜHAKİMƏSİNİN SƏMƏRƏLİLİYİ ÜZRƏ AVROPA KOMİSSİYASI
(CEPEJ)

**AVROPA ŞURASINA ÜZV DÖVLƏTLƏRDƏ AİLƏ MEDIASIYASINDA
UŞAQLARIN İŞTİRAKI (UŞAĞIN CƏLB EDİLDİYİ MEDIASIYA) ÜZRƏ
BƏLƏDÇİ**

Bu sənəd CEPEJ tərəfindən onun 45-ci plenar iclasında (4-5 dekabr 2025-ci il) qəbul edilmişdir*

© CEPEJ, Avropa Şurası, 2025. Bütün hüquqlar qorunur. Bu sənəd qabaqcadan yazılı icazə alınmadan çoxaldıla, tərcümə oluna, paylana, satıla və ya digər şəkildə istifadə oluna bilməz. Belə icazə almaqdan ötrü müraciət etmək üçün və ya əlavə suallar üçün zəhmət olmasa CEPEJ@coe.int elektron poçtu vasitəsilə CEPEJ (Avropa Şurası) ilə əlaqə saxlayın.

Bu tərcümə Avropa İttifaqı və Avropa Şurasının maliyyə dəstəyi ilə hazırlanmışdır. Onun məzmununa görə yalnız Avropa Şurası məsuliyyət daşıyır və Avropa İttifaqının fikirlərini əks etdirmir.

Tərcümə Avropa İttifaqı
tərəfindən birgə maliyyələşdirilir

* Bu sənəd ailə mediasiyası üzrə təlimçi və məsləhətçi Liza Parkinson (*Lisa Parkinson*) (Birləşmiş Krallıq) və CEPEJ-in mediasiya üzrə elmi eksperti, mediator və vəkil Mariya Oliveyra (*Maria Oliveira*) (Portuqaliya) tərəfindən hazırlanmış sənədə əsaslanır.

Mündəricat

1. Giriş
2. Uşağın cəlb edildiyi mediasiyanın anlayışı və prinsipləri
3. Uşağın cəlb edildiyi mediasiya prosesinin mərhələləri
4. Uşağın cəlb edildiyi mediasiyadan istifadəni təşviq etmək üçün həyata keçirilə biləcək tədbirlər
5. Əlavələr
 - A. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, Avropa Şurasının və Ədalət Mühakiməsinin Səmərəliliyi üzrə Avropa Komissiyasının standartları
 - B. Ailə mediatorları üçün uşağın cəlb edildiyi mediasiya üzrə təlim nümunəsi
 - C. Uşağın cəlb edildiyi mediasiya təcrübələrinin tədqiqinin nəticələri

1. Giriş

1. Avropa Şurasının bir çox üzv dövlətləri ailə mediasiyasını ya qanunvericilik, ya da milli rəhbər prinsiplər vasitəsilə tətbiq edirlər. Ümumiyyətlə, mediasiyada iştirak könüllüdür, lakin bəzi dövlətlərdə müəyyən ailə mübahisələri üzrə mediasiya məhkəmə icraatı başlanılmazdan əvvəl məcburi ola bilər.
2. Ailə mediasiyasında uşağın cəlb edildiyi mediasiya (UCEM) prosesindən istifadə edilməsi uşaqlara və gənclərə valideynlərin ayrılması/boşanması və ailə həyatında digər mühüm keçid dövrləri zamanı öz baxışlarını və arzularını ifadə etmək imkanı verir ki, bunda da məqsəd müvafiq uşaq barəsində qərar və tədbirlər qəbul edən şəxslər tərəfindən onların rəy və arzularının nəzərə alınmasıdır. UCEM həmçinin digər şəxsləri – geniş tərkibdə götürülən ailə üzvlərini, uşaqlara qayğı göstərilməsində və onların dəstəklənməsində mühüm rol oynaya bilən qohumları və uşağın qayğısına qalan şəxsləri əhatə edə bilər.¹
3. Bununla belə, UCEM üzv dövlətlərdə nadir hallarda istifadə olunur; yalnız Birləşmiş Krallıqda (İngiltərə və Uels), Norveçdə və İtaliyanın bəzi bölgələrində geniş şəkildə tətbiq edilir.²
4. Uşaqların mediasiyada iştirakına etiraz edənlər bildirirlər ki, mediasiyada iştirak uşaqlarda narahatlıq yarada, onları seçim etməyə məcbur edə və nəticəyə görə məsuliyyət daşımalarına səbəb ola bilər. Bir qayda olaraq, valideynlər övladlarını mübahisələrinə cəlb edilməkdən qorumaq istəyirlər və uşaqları tərəfindən günahlandırılmaqdan, hətta rədd edilməkdən ehtiyatlana bilərlər. Ailə mübahisələri üzrə mediatorların bir çoxu da bu narahatlıqları bölüşür və uşaqlarla təklidə danışmaq üçün kifayət qədər hazırlıqlı olmadıqlarını düşünürlər. Valideynlər üçün əlavə görüşlərin yarada biləcəyi maliyyə yükü də əlavə maneə ola bilər. Nəticə etibarilə, proses və onun uşaqlar və ailələri üçün, həmçinin mürəkkəb ailə məsələlərinin məhkəmə müstəvisindən kənara çıxarılmasında ailə ədalət mühakiməsi sistemi üçün faydaları dərk edilmədən UCEM-in mümkünlüyü istisna edilə bilər.
5. Bu Bələdçinin məqsədi üzv dövlətlər və müvafiq maraqlı tərəflər, yəni mediatorlar, hakimlər, ailə hüquqşünasları və ailə hüququ üzrə mütəxəssislər və təhsil sahəsi üzrə mütəxəssislər arasında UCEM-in məqsədləri və bu proses barədə məlumatlılığı və anlayışı artırmaq, həmçinin lazımi hallarda onun istifadəsini təşviq etməkdir. Bu sənəddə əks olunan qənaətlər UCEM-in istifadə edildiyi ölkələrdəki təcrübələrin təhlili əsasında əldə edilmişdir.

2. UCEM-in anlayışı və prinsipləri

6. UCEM ailə mediasiyasının ixtisaslaşdırılmış formasıdır; burada UCEM üzrə hazırlıq keçmiş mediator uşaq və ya gənc ilə ayrıca, konfidensial görüş keçirərək onun üçün nəzərdə tutulan tədbirlər barədə onun rəy və istəklərini dinləyir. Uşaqların öz düşüncələrini, hisslərini, narahatlıqlarını ifadə etməsinə və onlara birbaşa təsir edəcək tədbirlər barədə təkliflər verməsinə imkan yaradılmalı, amma qərar qəbul etmələri tələb olunmamalıdır.³ UCEM xüsusən uşağın təmaslardan imtina etdiyi və/və ya bir valideynin digər valideyni yadlaşdırıcı davranışlarda ittiham etdiyi mürəkkəb hallarda faydalı ola bilər. Uşaqlar təmasdan imtina etmələrinin səbəblərini izah edə bilər və valideynlər bu səbəbləri anladıqda çox zaman onları aradan qaldırmağın öhdəsindən daha

¹ Bu Bələdçinin mətnində "valideynlər" anlayışı valideynləri, geniş tərkibdə götürülən ailə üzvlərini, uşaqlara qayğı göstərilməsində və onların dəstək verilməsində mühüm rol oynaya bilən qohumları və uşağın qayğısına qalan şəxsləri əhatə edə bilər.

² Bax: Əlavə C.

³ "Uşaqların cəlb edildiyi mediasiya uşaqlara və gənclərə mediasiya prosesi zamanı rəylərinin birbaşa dinlənməsi üçün imkan yaradır, onlara hörmətlə yanaşıldığını və dinləndiklərini hiss etmələrinə kömək edir və uşaqların xahişi ilə valideynlərinə və ya qayğılarına qalan şəxslərə onların ismarıclarını və/və ya təkliflərini qəbul etmək, anlamaq və nəzərə almaqda yardımçı olur" – Ailə İşləri üzrə Mediasiya Şurası, İngiltərə və Uels, 2024-cü ildə yenilənmiş "Peşə standartları və özünü-tənzimləmə üzrə çərçivə sənədi", 6-cı hissə, səh.40.

yaxşı gələ bilərlər.

7. Bu Bələdçinin məqsədləri üçün “uşaqlar” anlayışı yetkinlik yaşına çatmamış uşaqları və gəncləri, o cümlədən bioloji uşaqları, övladlığa götürülmüş və himayəyə verilmiş uşaqları, həmçinin qəyyumun himayəsində olanları əhatə edir.

8. UCEM-in prinsipləri ailə mediasiyasının əsas prinsipləri ilə uyğunluq təşkil edir. Ailə mediatorları bu prinsiplərə riayət etməli, onlar valideynlərə izah edilməli, həmçinin yaşlarına uyğun dildə müvafiq uşağa və ya gəncə də bildirilməlidir.

a) Təhlükəsizlik

9. Ailə mediasiyası bütün iştirakçılar, o cümlədən mediator üçün təhlükəsiz olmalıdır. Mediasiyaya başlamazdan əvvəl və proses zamanı mediator məişət zorakılığı ilə bağlı hər hansı təzahürləri və ya narahatlığı, yaxud uşağın ciddi zərərə məruz qalması və ya zərər riski altında olması ilə bağlı əlamətləri yoxlamalıdır. Uşağın müdafiəyə ehtiyacı olduğu hallarda mediator dərhal uşaqların müdafiəsi qurumunu məlumatlandırmalıdır ki, qurum problemləri ləngimədən araşdırma və uşağın təhlükəsizliyini təmin etmək üçün zəruri tədbirlər görə bilsin.

b) Uyğunluq

10. Təhlükəsizliklə bağlı hər hansı narahatlığı yoxlamaqla yanaşı, mediator mediasiyanın konkret halda uyğun olub-olmadığını da nəzərdən keçirməlidir. Əks göstərişlərə bunlar daxildir: mediasiyanın gedişində idarə edilə bilməyən güc/səlahiyyət disbalansı, valideynin əqli qüsuru və ya psixi xəstəliyi, yaxud iştirakçıların mübahisələrini həll etməyə heç bir motivasiya göstərməməsi. Digər əks göstərişlərə bunları aid etmək olar: uşağın rifahına görə məsuliyyət daşıyan digər mütəxəssislərin prosesə cəlb olunması və valideynlərdə uşağın ismarıclarını və arzularını qəbul etmək və nəzərə almaq istəyinin olmaması.

c) Könüllü iştirak

11. Məhkəmələr UCEM-i təşviq edə bilərlər, lakin uşağın məcburi iştirakı barədə qərar vermək səlahiyyətinə malik olmamalıdırlar. UCEM valideynlər və uşaq üçün könüllü bir prosesdir. Mediator uşağın iştirakı üçün hər iki valideynin (və ya valideynlik vəzifəsi daşıyan şəxslərin) yazılı razılığını almalıdır. Valideynlərlə görüşən mediator UCEM-i həyata keçirmək üçün hazırlıq keçməmişdirsə, onlar bu prosesə daha ətraflı müzakirə edəcək UCEM üzrə hazırlıq keçmiş ailə mediatorunun yanına göndərilməlidirlər. Onların razılığı ilə UCEM üzrə mediator daha sonra uşağa şəxsi dəvət göndərə, rəy və istəkləri barədə danışması üçün görüş təklif edə bilər. Uşağa aydın şəkildə izah edilməlidir ki, o, dəvəti qəbul etməkdə və ya rədd etməkdə sərbəstdir.

d) Konfidensiallıq

12. Mediasiya prosesi qanunla konfidensial xarakter daşıyır (məlumatlar məhkəməyə açıqlana bilməz), yalnız uşaq ciddi zərər riski altında olduqda və/və ya xüsusi hallarda hakim mediatorun məlumatları məhkəməyə açıqlamağı tələb edə bilər.⁴ Mediator mediasiyanın nəticəsi barədə yazılı xülasə təqdim edərsə və orada təklif olunan barışıq sazişi şərtlərini göstərsə, bu sənəd konfidensial xarakter daşıyır və yalnız hər iki tərəf onu imzalayıb barışıq sazişi şərtləri əsasında qərar çıxarılması üçün məhkəməyə birgə müraciət etdikdə məhkəməyə təqdim oluna bilər.

13. UCEM prosesinin mediatoru tərəfindən hazırlanmış xülasədə uşağın mediatorla öz rəy və istəkləri barədə danışdığı qeyd edilə bilər, amma uşağın sözləri qeyd edilməməlidir. Konfidensiallıq çərçivəsində uşaqlar valideynlərinə ismarıclarını hər hansı məlumat və ya şərh əlavə etmədən olduğu kimi çatdırmasını mediatorun xahiş edə bilərlər.

⁴ "Uşaqların müdafiəsi haqqında" 1996-cı il tarixli Haaqa Konvensiyası əsasında baxılmış bir işdə hakim mediatorları əmin etmək istədiyini bildirmişdir ki, uşaq üçün ciddi zərər riskinin olduğu hallar istisna olmaqla, "konfidensiallıq pərdəsi əvvəlki kimi etibarlı şəkildə qapadılmış olaraq qalır" (BL v TC and LD [2017] EWHC 3363).

14. UCEM prosesinin mediatoru söhbətlərin eşidilməsinin qarşısını almaq üçün səskeçirməz və ya kifayət qədər təcrid olunmuş otaqlardan istifadəni təmin etməlidir ki, uşaqlar qorxmadan və ya müdaxilə olmadan sərbəst danışa bilsinlər.

e) Mediatorun qərəzsizliyi

15. Mediatorlar uşaq və ya gənclə danışarkən qərəzsizliklərini qoruyub saxlamalı və uşağın zərəmə məruz qalma riski altında olduğu və ya ola biləcəyi hallar istisna olmaqla, mediasiyanın nəticəsinə münasibətdə neytral qalmalıdır. Mediatorun rolu ünsiyyəti asanlaşdırmaq və ailə üzvləri arasında əməkdaşlığı təşviq etməkdir; mediator uşağın müdafiəçisi və ya nümayəndəsi kimi çıxış etməməli, valideyn və ya uşaqla müttəfiqlik mövqeyində olmamalıdır. Mediator məsləhət verməməli, fikir bildirməməli və iştirakçıları özünün üstünlük verdiyi nəticəyə yönləndirməməlidir.

f) Qərar vermək valideynlərin və/və ya valideynlik vəzifəsi daşıyan şəxslərin öhdəsinə düşür

16. Uşaqlar istəklərini ifadə edə və təkliflər verə bilirlər, lakin onlardan seçim etmələri istənilmir və onlara qərar vermək səlahiyyəti verilmir, həmçinin qərarlara görə məsuliyyət daşıyırlar. UCEM prosesinin mediatoru valideynləri qərar qəbul edərkən uşaqların rəylərini tam nəzərə almağa təşviq edir. Mediator uşaqda istədiyi nəticəyə nail olmaq ümidi yaratmamalı və uşağa aydın şəkildə bildirməlidir ki, nəticəyə görə uşaq məsuliyyət daşımır və heç bir şəkildə özünü məsul hiss etməməlidir.

g) Müxtəliflik

17. UCEM prosesinin mediatorları bütün yaş qruplarından olan uşaqların, o cümlədən övladlığa götürülmüş və himayəyə verilmiş uşaqların, xüsusi təhsil ehtiyacları və ya əlilliyi olan uşaqların,⁵ habelə yerli hakimiyyət orqanının himayəsində olan uşaqların prosesə cəlb edilməsi üçün imkanları təmin etməlidirlər. Uşağın iştirakı, görüşlərin strukturu və vaxt qrafiki valideynlərlə diqqətlə planlaşdırılmalıdır ki, uşaq və ya uşaqlar prosesdən mümkün qədər çox faydalana bilsinlər, mümkün çətinliklər isə minimuma endirilsin. Bütün uşaqların prosesdə iştirakını təşviq edərkən UCEM prosesinin mediatoru valideynlərlə məsləhətləşməli, uşağın mediatorla söhbət zamanı özünü rahat və dəstəklənmiş vəziyyətdə hiss etməsi üçün yanaşma və ünsiyyətin planlaşdırılmasında hər hansı düzəlişlərin lazım olub-olmadığını müəyyənləşdirməlidir.

h) Yaş həddi

18. 5 yaşından kiçik uşaq uzunmüddətli dövrdə ona təsir edəcək razılaşmalar barədə fikirlərini ifadə edə bilmək üçün çox kiçik hesab oluna bilər. Lakin 5–16 yaş aralığında seçilmiş 467 uşaqdan ibarət nümunə ilə aparılmış genişmiqyaslı tədqiqat göstərmişdir ki, hətta 5 yaşlı uşaq da xəritələr və şəkillər vasitəsilə öz fikirlərini ifadə edə bilir və onların fikirləri daha böyük uşaqların söylədikləri ilə üst-üstə düşür.⁶ Digər bir tədqiqat nəticəsində isə müəyyən edilmişdir ki, uşaqlar qayğı və dəstək gördükləri halda ibtidai məktəbdə təhsilə başlayana qədər düşünmək və nitqdən istifadə etmək bacarığına yiyələnə bilirlər.⁷

19. Gənclərin böyük əksəriyyəti bildirirlər ki, həyatlarına təsir edəcək razılaşmalar hazırlanarkən rəylərinin dinlənməsini istəyirlər.⁸

⁵ Müxtəlif növ əqli qüsurlar, məsələn, autizm, diqqət çatışmazlığı və hiperaktivlik sindromu (ADHD) və disleksiya əlillik kimi təsnif edilə bilər, baxmayaraq ki, bu vəziyyətlər çox vaxt xüsusi qabiliyyətlərlə müşayiət olunur.

⁶ Dann və Diter-Dekard, "Uşaqların dəyişikliklərə məruz qalan ailələrinə dair baxışları" (2001), Cozef Rauntri Fondunun tədqiqatının nəticələri, 931.

⁷ Donaldson M. "Uşaqların şüuru", "Fontana Press" nəşriyyatı, 1987.

⁸ Bax: Aİ-nin Uşaqlar haqqında Buxarest Bəyannaməsi | UNICEF-in Rumıniya nümayəndəliyi; Uşaq hüquqları üzrə 13-cü Avropa Forumu: Aİ-nin uşaq hüquqları strategiyasına doğru – Avropa Komissiyası.

3. UCEM prosesinin mərhələləri

UCEM diqqətlə planlaşdırılmalı və birdəfəlik tədbir kimi deyil, mərhələli şəkildə həyata keçirilməlidir.

1-ci mərhələ: Mediator valideynlərə UCEM-in məqsədlərini, prinsiplərini və faydalarını izah edir və əks göstərişlər olmadığı halda uşaqlarına bu imkanın yaradılmasına razılıqlarını alır. Mediator UCEM üzrə hazırlıq keçməyibsə, UCEM-ə razılıq verən valideynlər prosesi davam etdirmək üçün UCEM üzrə hazırlıq keçmiş başqa bir mediatora yönləndirilməlidir. Valideynlər öz razılıqlarını və uşaqlarının mediator vasitəsilə onlara çatdırmaq istədiyi ismarıcları qəbul etməyə və nəzərə almağa hazır olduqlarını təsdiqləyən məktubu imzalamalıdır. Razılıq məktubunda valideynlərin öhdəlikləri də yer almalıdır, onlar təsdiq etməlidirlər ki, uşağı mediatora nələri deməli (və ya deməməli) olduğu barədə öyrətməyəcəklər, həmçinin uşağı mediatora nə dediyi və ya demədiyini barədə sonradan sorğu-suala tutmayacaqlar və ya qınamayacaqlar.

2-ci mərhələ: Mediator uşağın iştirakının mümkün vaxtını və müxtəlif variantlarını valideynlərlə müzakirə edir və bu imkanları onlarla birlikdə nəzərdən keçirir. UCEM-in erkən mərhələdə tətbiqi uşaqlara öz narahatlıqlarını və qayğılarını, həmçinin valideynlərinə çatdırmaq istədikləri ismarıcları paylaşmaq imkanı verir, əməkdaşlığı təşviq edir və münaqişələri azaldır. Valideynlərlə görüşən mediator UCEM üzrə hazırlıq keçibsə, uşaqlarla da görüşə bilər və yaxud uşaqlarla UCEM üzrə hazırlıq keçmiş başqa bir mediator danışa bilər və yaxud da onlar müştərək mediator ola bilərlər, lakin onlardan ən azı biri UCEM üzrə hazırlıq keçmiş olmalıdır. Əksər valideynlər uşaqlarının valideynlərin tanımadığı başqa bir mediatorla deyil, tanıdığı və güvəndiyi mediatorla danışmasını üstün tuturlar. Qardaş və bacılar əvvəlcə birlikdə qəbul edilə bilərlər, lakin sonradan ayrıca da qəbul olunmalıdırlar, çünki onların ehtiyac və baxışları fərqli ola bilər. UCEM valideynlərlə uşaqların birlikdə iştirak etdiyi ailə görüşü ilə başlaya bilər; bu görüş tanışlıq və salamlama məqsədi daşıyaraq uşaqların özlərini rahat hiss etməsinə kömək edir.

3-cü mərhələ: Variantları nəzərdən keçirdikdən və üstünlük verilən variant barədə qərar qəbul etdikdən sonra mediator uşağa şəxsi dəvət göndərir, görüşün məqsədini izah edir və uşağın bu dəvəti qəbul etməkdə və ya rədd etməkdə sərbəst olduğunu bildirir. Bir çox uşaqlar qeyd edirlər ki, onlar valideynlərinin hər ikisinin güvəndiyi mediatorla sərbəst və konfidensial şəkildə danışmağı məhkəməyə hesabat verəcək sosial işçi və ya psixoloqla danışmaqdan üstün tuturlar.

4-cü mərhələ: Uşaq və ya gənc dəvəti qəbul edərsə, hansı varianta üstünlük verdiyi soruşulmalıdır: görüşdə bacı-qardaşları ilə birlikdə və ya təklikdə, yoxsa əvvəlcə birlikdə, sonra isə təklikdə iştirak etmək istəyir. Tarix və vaxt müəyyən edildikdən sonra mediator uşağı qarşılayır, görüşün məqsədini və danışılanların konfidensial qalacağını izah edir, daha sonra uşağı öz baxışlarını və istəklərini sərbəst şəkildə ifadə etməyə, həmçinin valideynlərinə və ya qayğısına qalan şəxslərə çatdırmaq istədiyi ismarıclar barədə qərar verməyə təşviq edir.

5-ci mərhələ: Uşağın xahişi ilə mediator onun ismarıclarını və təkliflərini valideynlərinə birlikdə və ya hər bir valideynə ayrı-ayrılıqda, yaxud uşağın da iştirak etdiyi ailə görüşündə çatdırır.

6-cı mərhələ: Mediator uşağa əlavə söhbət imkanı təklif etməlidir, çünki uşaq sonradan demək istədiyi başqa bir şeyi xatırlaya, fikrini dəyişə və ya vəziyyət dəyişə bilər. Uşaq əlavə görüş istəsə, valideynlərin razılığı yenidən təsdiqlənməlidir.

4. UCEM-dən istifadəni təşviq etmək üçün həyata keçirilə biləcək tədbirlər

20. UCEM-in təşviqi üçün bu imkanın mövcudluğuna və əlçatanlığının artırılmasına, habelə uşaqların qayğısı və müdafiəsinə cavabdeh olan müxtəlif maraqlı tərəflərin məlumatlılığının artırılmasına yönələn müxtəlif tədbirlər görülməlidir.

a. Mövcudluq

1-ci tədbir: Dövlətlər ailə mediasiyası prosesində uşaqlara öz xahişləri əsasında rəylərinin birbaşa dinlənilməsinə imkan verilməsini təmin etməlidirlər ki, bunda məqsəd onlara hörmətlə yanaşıldığını və dinləndiklərini hiss etmələrinə kömək etmək, valideynlərin isə

uşaqların ismarıclarını və/və ya müvafiq qərarlar və razılaşmalarla bağlı təkliflərini qəbul etməsinə, anlamasına və nəzərə almasına yardımçı olmaqdır.

21. Uşaqlarla bağlı razılaşmalardan, xüsusilə uşaqların psixi sağlamlığının və rifahının yaxşılaşdırılmasından söhbət getdiyi hallarda UCEM-in faydalı olduğunu göstərən araşdırma faktları mövcuddur, lakin onun istifadə edilməsinə maneələr də vardır. UCEM-in rəsmən tanınması bu sahədə məlumatlılığı artırır və UCEM-in düzgün istifadəsini gücləndirir, eyni zamanda mediatorlara, valideynlərə və ya uşaqların qayğısına qalan şəxslərə qabaqcıl təcrübələrin tətbiqində yardımçı olar.

22. Bu baxımdan Avropa Şurasının sənədlərində və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının "Uşaq hüquqları haqqında" Konvensiyası kimi beynəlxalq sənədlərdə, konkret olaraq onun 12-ci maddəsində uşaqların hüquqlarının tanınmalı və qanunvericilikdə təsbit edilməli olduğu bildirilir.⁹

2-ci tədbir: Uşaqlarla danışmağı öhdəsinə götürən ailə mediatorları, UCEM üzrə effektiv praktikanı həyata keçirmək üçün tələb olunan bacarıq və bilikləri inkişaf etdirmək məqsədilə təşkil olunmuş təlim proqramını başa vurmalıdır.¹⁰

23. UCEM prosesinin mediatorları üçün tələb olunan geniş biliklərin əldə edilməsi qısamüddətli təlim kursu ilə əhatə oluna bilməz və bu biliklər davamlı peşəkar inkişaf prosesi vasitəsilə, məsələn, müəyyən sahələrdə bilik və bacarıqların inkişafına və yenilənməsinə yönələn təlim kursları vasitəsilə genişləndirilə bilər. Nəzəri, hüquqi və praktiki biliklərin genişləndirilməsi, UCEM nəzəriyyəsi və praktikası ilə bağlı konfrans, seminar və ya mühazirələrdə iştirak etmək və ya onları keçirmək, habelə bu mövzuya dair yazılar yazmaq və ya nəşrlərə töhfə vermək də faydalı ola bilər.¹¹

b. Əlçatanlıq

3-cü tədbir: Dövlətlər UCEM iştirakçıları üçün hüquqi yardımın ailə mediasiyası ilə eyni qaydada əlçatan edilməsinə təşviq olunurlar ki, UCEM aşağı gəlirli ailələr üçün də əlçatan olsun.

24. Dövlətlər valideynlərin ödəniş qabiliyyətinin olmaması səbəbindən UCEM-dən kənar qalmalarını təmin etmək üçün lazımi tədbirlər görməlidirlər.

4-cü tədbir: Dövlətlər UCEM-i dəstəkləmək və inkişaf etdirmək üçün maliyyələşdirmə mexanizmlərini qəbul etməyə təşviq olunurlar ki, UCEM-in həm əlçatan, həm də yüksək keyfiyyətli olması təmin edilsin.

25. UCEM-ə əlçatanlıq UCEM təlimləri üçün təqaüdləri, infrastruktur investisiyalarını, maarifləndirmə kampaniyalarını, tədqiqat və qiymətləndirmə işlərini maliyyələşdirmək üçün ayrılmış büdcədən asılıdır.

c. Məlumatlılıq

5-ci tədbir: Vəkillər üçün təlim proqramlarına UCEM daxil edilməlidir.

26. UCEM-in prinsipləri və tətbiqi ilə yaxşı tanış olan vəkillər ailələrə əmlak bölgüsü və ya valideynlərin uşaqla görüş qrafikləri barədə məsləhət verməkdən və yardım göstərməkdən daha çoxunu təklif edə bilərlər. Onlar uşağın rəyinə mərkəzi yer verən, uşaqların ehtiyaclarını nəzərə alan və valideynlərə bütün tərəflər üçün uyğun həll yollarına nail olmaqda kömək edən prosesdə etibarlı bələdçilərə çevrilirlər. Ayrılma və ya boşanma işlərində və ya digər ailə məsələlərində müştərilərə məsləhət verərkən vəkillər UCEM-i və bu prosesin üstünlüklərini izah etməli, valideynləri uşaqlarına bu imkanı verməyə təşviq etməlidirlər.

⁹ Bax: Əlavə A; habelə Barlou A. və Yuing C. "Uşaqların rəyləri, ailə mübahisələri və uşaqların cəlb edildiyi mediasiya: Dinlənilmək hüququ". Bristol Universitetinin Nəşriyyatı, 2024.

¹⁰ Bax: Əlavə B.

¹¹ Eyni mənbə.

6-cı tədbir: Potensial iştirakçılara UCEM haqqında müvafiq məlumat və məsləhətlər verilməlidir ki, onlar ailə məsələlərinin həlli prosesinin erkən mərhələsində bu seçimi nəzərdən keçirə bilsinlər.

27. Prosedur, onun təminatları və məqsədləri barədə aydın və yığcam məlumat yazılı materiallarla (bukletlər və ya veb-saytlar) müşayiət olunmaqla iştirakçılarda, xüsusilə UCEM barədə məlumatsız olanlarda müsbət reaksiyanı təşviq edən tərzdə hazırlanmalıdır.

7-ci tədbir: Dövlətlər uşaqlara aid məsələlər barədə uşaqların ismarıcılarını və ya təkliflərini valideynlərin qəbul etməsinə və nəzərə almasına kömək etmək üçün UCEM-in təqdim etdiyi imkanlar barədə ictimai maarifləndirmə kampaniyalarının keçirilməsi imkanını nəzərdən keçirməlidirlər.

28. Dövlətlər uşaqlara qayğı göstərilməsində və onların dəstəklənməsində mərkəzi rol oynayan UCEM prosesinin mediatorları ilə və maraqlı tərəflərlə birlikdə UCEM barədə məlumatları geniş əhali kütləsi arasında yaymağa və UCEM-i hüquq sahəsinə aidiyyəti olmayan peşə sahiblərinə, məsələn, valideynlərin ayrıldığı ailələrlə və uşaqlarla təmasda olan müəllimlərə və ya həkimlərə izah etməyə yönələn təşəbbüslərin həyata keçirilməsində mühüm rol oynayırlar.

29. Məktəblər də maarifləndirmə və sosial dəstək mühitində məlumatları təqdim etmək baxımından əlverişli mövqedədir. Bu səbəbdən maarifləndirmə təşəbbüslərinin məktəblərdə UCEM barədə ictimai müzakirələrlə birləşdirilməsi onun geniş şəkildə təşviqinə olduqca faydalı töhfə verə bilər. Uşaqlar, ailələr, mediatorlar, müəllimlər və məktəb icmasının üzvləri açıq dialoq çərçivəsində bir araya gəldikdə, təkcə UCEM-in əsas prinsiplərini öyrənməklə kifayətlənmirlər, həm də onun real həyatda tətbiqini, çətinliklərini və uğur hekayələrini öyrənirlər.

30. Məlumatlılığın artırılması fəaliyyətləri veb-saytlar, sosial media, bukletlər, hədəfli maarifləndirmə proqramları, seminarlar və konfranslar vasitəsilə məlumatların yayılmasını özündə ehtiva etməlidir.

5. Əlavələr

Əlavə A – Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, Avropa Şurasının və Ədalət Mühakiməsinin Səmərəliliyi üzrə Avropa Komissiyasının standartları

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının "Uşaq hüquqları haqqında" 1989-cu il tarixli Konvensiyası (UNCRC)

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının "Uşaq hüquqları haqqında" Konvensiyasında (1990)¹² uşaq böyükklər mülkiyyət və nəzarət obyektinə kimi deyil, hüquq subyektinə kimi tanınır. BMT-nin "Uşaq hüquqları haqqında" Konvensiyasının 12-ci maddəsində qeyd olunur ki: "İştirakçı dövlətlər öz baxışlarını formalaşdırmağa qadir olan uşağı özünə aid bütün məsələlər barəsində həmin baxışları sərbəst ifadə etmək hüququ ilə təmin edirlər, həm də uşağın baxışlarına onun yaşına və yetkinliyinə uyğun lazımi diqqət yetirilir. Bu məqsədlə uşağa ona toxunan hər hansı məhkəmə araşdırmasının və ya inzibati araşdırmanın gedişində ya bilavasitə, ya da nümayəndə və ya müvafiq orqan vasitəsilə, milli qanunvericiliyin prosessual normalarında nəzərdə tutulan qaydada dinlənilmək imkanı verilir". UNCRC-nin 13-cü maddəsinə əsasən: "Uşağın öz fikrini sərbəst ifadə etmək hüququ vardır, bu hüquqa sərhədlərdən asılı olmayaraq, hər cür informasiyanı və ideyaları şifahi, yazılı və ya çap edilmiş formada, incəsənət əsərləri formasında və ya istədiyi digər vasitələrin köməyi ilə axtarmaq, almaq və ötürmək azadlığı daxildir". BMT-nin Uşaq Hüquqları Komitəsi vurğulayıb ki, uşağın hüquqların daşıyıcısı qismində tanınmasının əsası "uşağın gündəlik həyatının ən erkən mərhələsindən etibarən qoyulur". Uşaqların rəylərinin onlara aid qərarların qəbulunda sisteməlik olaraq nəzərə alınmadığını qeyd edən Komitə "əlverişsiz vəziyyətdə olanlar da daxil olmaqla uşaqların ailədəki, icmadakı və məktəblərdəki fəaliyyətlərdə əhəmiyyətli və geniş iştirakı, o cümlədən uşaqlara aid bütün məsələlərə dair qərarların qəbuluna onların cəlb edilməsi" istiqamətində daha ciddi tədbirlərin görülməsi üçün çağırış edib.

Avropa Şurasının standartları

Avropa Şurası tərəfindən qəbul edilmiş müxtəlif sənədlərdə etiraf edilir ki, uşaqların onlara aid proseslərdə yaşına və yetkinlik dərəcəsinə uyğun şəkildə dinlənilməli olduğu başa düşülməlidir.

Parlament Assambleyasının "Ailə mediasiyası və cinslərin bərabərliyinə dair" 1639 (2003) sayılı Təvsiyəsi¹³ də bu qəbildəndir, həmin sənədin 6-cı bəndində qeyd olunur ki, uşaq "hüquqlara malik şəxs kimi tanındığı üçün mediasiya prosesində də dinlənilməlidir. Həqiqətən uşağın üstün maraqlarına uyğun həll tapılmalıdır, uşaqlara öz rəylərini bildirmək imkanı verilməlidir".

Bundan əlavə, 2007-ci ildə CEPEJ tərəfindən qəbul edilən, tək-cə üzv dövlətlərə və ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsində iştirak edən maraqlı tərəflərə, yeni hakimlərə, prokurorlara, magistratlara, vəkillərə və ailə mediatorlarına deyil, həm də geniş auditoriyaya, habelə mübahisə tərəflərinə ünvanlanan "Nazirlər Komitəsinin ailə işlərində və mülki işlərdə mediasiyaya dair (Rec(98)1 və Rec(2002)10 sayılı mövcud Təvsiyələrinin¹⁴ daha yaxşı həyata keçirilməsi üçün rəhbər prinsiplər" adlanan sənəddə (27-ci bənddə) qeyd olunur ki, "bu səbəbdən üzv dövlətlərə və ailə mediasiyasında iştirak edən digər qurumlara uşağın üstün mənafeyinə xidmət edən, o cümlədən uşaqların mediasiya prosesində iştirak etmək imkanını özündə ehtiva edən ümumi qiymətləndirmə meyarlarının müəyyən edilməsi istiqamətində birgə fəaliyyət göstərmək təvsiyə olunur".

Eynilə, Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi tərəfindən 17 noyabr 2010-cu ildə qəbul edilmiş "Uşaqyönümlü ədalət mühakiməsinə dair Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin rəhbər prinsipləri"ndə və ona dair İzahedici memorandumda¹⁵ qeyd olunur ki, uşaqlar məhkəmə icraatlarında dinlənilməlidir, 25-ci bənddə isə deyilir ki, "Uşaqlara məhkəmə icraatına və yaxud məhkəmə mexanizmlərindən kənar alternativlərə müraciət etmək imkanı barədə müfəssəl məlumat və

¹² ["Uşaq hüquqları haqqında" Konvensiyanın mətni | UNICEF](#)

¹³ [1639 sayılı Təvsiyənin qəbul edilmiş mətni](#)

¹⁴ <https://rm.coe.int/16807475b6>

¹⁵ [Uşaqyönümlü ədalət mühakiməsi – Uşaqların hüquqları](#)

məsləhət verilməlidir. Bu məlumatda həmçinin hər bir variantın mümkün nəticələri izah edilməlidir. Həm hüquqi, həm də digər növ dəqiq informasiyaya əsaslanaraq məhkəmə icraatından, yaxud da mövcud olduğu təqdirdə bu icraatların alternativlərindən istifadə etmək seçimi mümkün olmalıdır. Uşaqlara təklif edilən alternativlərin məqsədəuyğun və arzu edilən olduğunu müəyyənləşdirmək üçün hüquqi məsləhət və digər yardım almaq imkanı verilməlidir. Bu qərar verilərkən uşaqların rəyləri nəzərə alınmalıdır”.

Bundan əlavə, Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə "Valideynlərin ayrılması üzrə işlərin icraatlarında uşağın hüquqlarının və üstün mənafeyinin müdafiəsinə dair" Rec(2025)4 sayılı Təvsiyəsində¹⁶ (52-ci bənd) deyilir ki, "uşağın dinlənmək və müvafiq hallarda mübahisələrin alternativ həlli proseslərində iştirak etmək hüququ uşağın üstün mənafeyinə uyğun olaraq təmin edilməlidir”.

Nəhayət, eyni prinsipə dəstək olaraq, Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə "Qəyyumluq işləri üzrə icraatlarda uşağın hüquqlarının və üstün mənafeyinin müdafiəsinə dair" Rec(2025)5 sayılı Təvsiyəsində¹⁷ (20-ci bənd) qeyd edilir ki, "uşağa öz fikirlərini birbaşa və ya dolaylı yolla ifadə etmək üçün real və effektiv imkan verilməli, bunu həyata keçirməsi üçün müxtəlif uşaqyönlü mexanizmlər və prosedurlar vasitəsilə dəstək göstərilməlidir. Uşağın anlama səviyyəsi və ünsiyyət qurma bacarığı, eləcə də işin halları nəzərə alınmalıdır”.

¹⁶ [CM/Rec\(2025\)4](#)

¹⁷ [CM/Rec\(2025\)5](#)

Əlavə B – Ailə mediatorları üçün UCEM üzrə təlim nümunəsi

Uşaqlarla danışan ailə mediatorlarının xüsusi rolu var və bu rol onların əvvəlki ixtisas və təcrübələrindən asılı olmayaraq əlavə xüsusi hazırlıq tələb edir. Burada yalnız bilik və bacarıqlar deyil, şəxsi keyfiyyətlər də mühüm əhəmiyyət daşıyır. Mediatorlar uşaqlarla ünsiyyət qurmaq və onların etimadını qazanmaq üçün səmimiyyət və şəfqət hissəsinə malik olmalıdırlar və bu, uşağın utancaq və narahat olduğu hallara xüsusilə aiddir. Uşaqlara bərabər münasibət göstərilməli, onların fərdiliyinə və nöqtəyi-nəzərlərinə hörmət edilməlidir. Əgər uşaqlar böyüklərin onlara uşaq kimi yanaşdığını hiss edərsə, böyük ehtimalla ünsiyyətdən imtina edəcəklər.

İngiltərə və Uelsdə UCEM üzrə xüsusi hazırlıq 40 saatlıq proqramdan ibarətdir. Bu proqramın ən azı 21 saati iştirakçıların canlı şəkildə qatıldığı dərslərdən, rol oyunu kimi praktiki məşqlərdən və təlimçilərin hər bir mediatoru rol oyununda müşahidə etmək imkanından ibarətdir. Proqramın qalan hissəsi isə müəyyən olunmuş ədəbiyyatın oxunması və yazılı tapşırıqların yerinə yetirilməsindən ibarətdir. Təlim UCEM üzrə effektiv praktik fəaliyyət üçün tələb olunan "səriştələrin" (bilik sahələrinin) inkişafına yönəldilməlidir. İngiltərə və Uelsdə Ailə İşləri üzrə Mediasiya Şurası mediatorların rəsmi şəkildə UCEM üzrə ixtisaslı mütəxəssis kimi tanınması üçün onlardan əsas bacarıqları nümayiş etdirməyi tələb edir.

Aşağıda Ailə İşləri üzrə Mediasiya Şurası tərəfindən qəbul edilmiş təlim proqramı əyani nümunə olaraq təqdim olunur.

Bilik sahələri aşağıdakıları əhatə etməlidir:

- a) Ailə sistemləri nəzəriyyəsi
- b) Bağlılıq nəzəriyyəsi
- c) Uşağın və yeniyetmənin inkişafı prosesi
- d) Böhran və dayanıqlılıq nəzəriyyəsi
- e) Uşağın və yeniyetmənin inkişafı (fiziki, idrakı və mənəvi inkişaf)
- f) Risklər və dayanıqlılıq nəzəriyyəsi
- g) Ayrılıq və boşanmanın uşaqlara təsirinin tədqiqi, onların qərarvermə prosesində iştirakının əhəmiyyəti və UCEM praktikasını modelləri
- h) Valideynlərlə uşaqlar arasında güc/səlahiyyət disbalansının UCEM praktikasına potensial təsiri
- i) Mədəniyyət, yaş, cinsiyyət, bacarıq və əlavə ehtiyaclardan, irqi və dini müxtəliflikdən qaynaqlanan ünsiyyət formaları və davranışların spektri, həmçinin bunlara necə reaksiya vermək
- j) Uşaqların müdafiəsi və məişət zorakılığı ilə bağlı müvafiq qanunvericilik və qanunun tələbləri, risklərin qiymətləndirilməsi və müdafiə tədbirləri.

UCEM praktikasını üçün tələb olunan bacarıqlara aşağıdakılar daxildir:

- a) Uşağı görüşə dəvət etmək və ona müxtəlif variantlar təqdim etmək, məsələn, şəxsən görüşmək, onlayn rejimdə danışmaq, bacı-qardaşları ilə birlikdə, sonra isə ayrılıqda söhbət etmək.
- b) Uşaqla ünsiyyət qurmaq və qarşılıqlı etimad yaratmaq.
- c) UCEM prinsiplərini, xüsusilə konfidensiallığı və onun həddlərini izah etmək.
- d) Uşağa dostcasına maraq göstərmək, uşağın sevimli fəaliyyətləri və hobbiləri barədə soruşmaq.

- e) Müxtəlif növ suallar vermək.
- f) Deyilənləri dinləmək, təkrarlamaq və ümumiləşdirmək.
- g) Uşağın hisslərini və narahatlıqlarını anlamaq.
- h) Uşağı ideya və təkliflərini bildirməyə təşviq etmək.
- i) Uşağa valideynlərinə/qayğısına qalan şəxslərə çatdırmaq üçün ismarıç hazırlamaqda kömək etmək.
- j) Uşağı mənfi ismarıçı müsbət ifadələrlə yenidən formalaşdırmağa təşviq etmək.
- k) Uşağın ismarıcına hər hansı məlumat və ya məsləhət əlavə etmədən ismarıçı birbaşa mediasiyanın gedişində və ya uşağın valideynləri ilə/qayğısına qalan şəxslərlə işləyən mediator vasitəsilə ötürmək.
- l) Valideynləri/uşağın qayğısına qalan şəxsləri uşağın baxışlarını və istəklərini nəzərə almağa təşviq etmək.
- m) Uşağa təşəkkür məktubu yazmaq və ismarıcının valideynləri ilə/qayğısına qalan şəxslərlə paylaşıldığını və onların öz qərarlarını və razılaşmalarını ona izah edəcəklərini bildirmək.
- n) Uşaq daha çox danışmaq istəsə, əlavə görüş təklif etmək.
- o) Qeydlər aparmaq və sənədləri mühafizə etmək.

Əlavə C – UCEM təcrübələrinin tədqiqinin nəticələri

Birləşmiş Krallıq (İngiltərə və Uels)

Nisbətən yaxın dövrlərə qədər İngiltərə və Uelsdə UCEM yalnız az sayda mediator tərəfindən, məhdud sayda mediasiya proseslərində istifadə olunur və onun tətbiqi ümumilikdə skeptisizmlə qarşılanırdı. Bu vəziyyət 2017-2018-ci illərdə dəyişdi: UCEM üzrə hazırlıq keçməmiş mediatorların UCEM təlimçiləri tərəfindən keçirilən "UCEM barəsində məlumatlılıq və anlayış günü" tədbirində iştirak etmələri tələb olundu. Buna reaksiyalar çox müsbət oldu. Daha çox mediator UCEM təlimi üçün müraciət etdi və uşaqlarla bağlı mediasiya proseslərində UCEM-dən istifadə, demək olar ki, iki dəfə artdı. Ekseter Universitetində aparılmış tədqiqatda UCEM-də iştirak etmiş uşaqlar və valideynlər arasından seçilmiş nümunə üzərində aparılan araşdırma göstərdi ki, uşaqlar və onların ailələri üçün UCEM-in əhəmiyyətli faydaları var.¹⁸

İtaliya

Florensiyada yerləşən İtaliya mediatorlar assosiasiyası "Mediamente" bölgədə UCEM-i həyata keçirən mediatorlar üçün UCEM təlimləri keçirir.¹⁹ "Mediamente" Uşaqların Beynəlxalq Müdafiəsi Təşkilatının İtaliya nümayəndəliyi və Aİ-nin "iCare" layihəsi ilə birlikdə İtaliyada uşaqların üstün mənafələrinin qorunmasına yönələn beynəlxalq ailə mediasiyası üzrə milli metodologiya üzərində işləyir.

Norveç

Norveçdə ayrılmaq üzrə olan, ayrılmış və ya boşanmış bütün cütlüklər və yaxud 16 yaşdan kiçik uşaqları olan birgə yaşayan tərəf-müqabillər üçün bir saatlıq mediasiya sessiyasında iştirak məcburidir. Lazım gələrsə, maksimum yeddi saatlıq əlavə mediasiya sessiyaları təşkil oluna bilər. Uşaqlar sistemli şəkildə prosesə daxil edilir, çünki "ayrılıq və boşanma uşaqların rəyinin mütləq dinlənilməli olduğu mühüm kontekstlərdən biri kimi qəbul olunur".²⁰ Valideynlərlə danışdıqdan sonra mediator uşaqla təkbaşına və ya bacı-qardaşları ilə birlikdə söhbət aparır. Daha sonra valideynlər görüşə yenidən qoşulur və mediator uşaqlardan aldığı ismarıqları onların öz sözlərinə mümkün qədər yaxın sözlərlə ifadə etməklə paylaşır. Qərarların qəbul edilməsinə görə məsuliyyət valideynlərin üzərində qalır. Uşaqlar dinləndikdən sonra valideynlər razılığa gələ bilməsələr, mediasiya uşaqların iştirakı olmadan davam edir. Norveçdə aparılan araşdırmalar göstərir ki, uşaqların mediasiyada iştirakı valideynlərin qərarlarına təsir göstərir və uşaqların mediasiyaya cəlb edilməsinin hər hansı mənfi nəticəsi olduğuna dair heç bir sübut yoxdur. Sonrakı tədqiqatda²¹ uşaqlardan sorğu anketini doldurmaları xahiş edilib və 345 uşaq (97%) bir və ya bir neçə sualı cavablandırıb. Onların 86%-i mediatorla danışmaqdan məmnun qaldığını, 92%-i isə onların yaxşı başa düşüldüklərini hiss etdiklərini bildiriblər.

Qeyri-Avropa ölkələrində UCEM-lə bağlı tədqiqatın nəticələri

Avstraliya

Avstraliyada uşaqların cəlb olunduğu mediasiya dövlət tərəfindən maliyyələşdirilən standart praktikadır. Sonradan aparılmış tədqiqatda uşaqların böyük əksəriyyəti (86%) mediasiya prosesinə qatılmağın və danışmaq imkanı əldə etməyin faydalı olduğunu bildiriblər. Bir uşaq belə deyib: "Mənim dediklərimi konfidensial saxlamaqla dinləyən birisinin olması mənə kömək etdi, o həm də

¹⁸ 10-cu istinada baxın

¹⁹ <https://www.associazionemediamente.org/la-parola-dei-figli/>

²⁰ Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Uşaq Hüquqları Komitəsinin 2009-cu il tarixli 12 sayılı Ümumi Şərhi, 50 və 52-ci bəndlər

²¹ Turnblad və Strandbu, "Məcburi ailə mediasiyası prosesinə uşaqların cəlb edilməsi", mənbə: Nilund və başqaları (red.), "Skandinaviyada mediasyanın tədqiqi", ("Springer Books" nəşriyyatı, 2018), 183-208.

valideynlərimə onların bilməsini istədiyim şeyləri çatdırırdı. Danışmağıma və istədiyimi deməyimə icazə verilmişdi. Problemlər haqqında danışa bildim. Sonra özümü həqiqətən yaxşı hiss etdim, yəni daha yaxşı". Tədqiqatçılar belə nəticəyə gəliblər ki, uşaqlara uşaq mütəxəssisi ilə danışmaq imkanı vermək onların rəylərinin və ehtiyaclarının nəzərə alınması istiqamətində "təhlükəsiz, ixtisaslaşmış kanalı" təmin edir və bu, valideynlərin valideynliklə bağlı mübahisələri həll etmə tərzinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir.²²

Argentina

Argentinanın Bahiya Blanka bölgəsində UCEM-in tətbiqi ilə bağlı Birləşmiş Krallıqda istifadə olunan prinsiplər əsasında aparılmış və uşaqlar və gənclər üçün oxşar seçim variantları təqdim etmiş tədqiqatın nəticələrinin çox müsbət olduğu bildirilir (məlumatlar hələ dərc olunmayıb). Tədqiqat üçün nümunə qismində seçilmiş valideynlərin 88%-i uşaqlarının təkliflərini qəbul etmişdir. Əldə olunan razılaşmaların 70%-i tam şəkildə, bundan əlavə 19,5%-i qismən yerinə yetirilmişdir. Tədqiqatın müəllifləri hesab edirlər ki, "uşaqların və gənclərin mediasiyada təqdim etdikləri sadə, lakin dərin nöqtəyi-nəzərlər valideynlərin və ya qəyyumların qəbul etdikləri qərarların formalaşmasında əvəzolunmazdır".²³

Uşaqların qaçırılmasına dair işlər üzrə transsərhəd mediasiya prosesinə uşaqların cəlb edilməsi

Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə "Ailə mediasiyasına dair" Rec(98)1 sayılı Təvsiyəsində transsərhəd işlərdə uşaqlarla bağlı mübahisələrin artdığı qeyd olunmuşdur. 2008-ci il tarixli Avropa Direktivində deyilir ki, "mediasiya nəticəsində əldə olunan razılaşmaların könüllü şəkildə yerinə yetirilməsi və tərəflər arasında dostcasına və davamlı münasibətlərin qorunması ehtimalı daha yüksək olur. Bu üstünlüklər transsərhəd elementlərin mövcud olduğu situasiyalarda daha çox nəzərə çarpır".

"Uşaqların oğurlanması haqqında" 1980-ci il tarixli Haaqa Konvensiyasına əsasən, "məhkəmə uşağın geri qaytarılmasına etiraz etdiyini və onun fikirlərinin nəzərə alınması üçün kifayət qədər yaşının olduğunu və yetkinlik dərəcəsinə çatdığını müəyyən edərsə, uşağın geri qaytarılması barədə qərar verməkdən imtina edə bilər". Uşağın fikirlərini və istəklərini dinləmək onun geri qaytarılmasının "fiziki və ya psixoloji zərər riski yaratması və ya uşağı dözülməz vəziyyətə salması" ehtimalını nəzərdən keçirərkən son dərəcə vacibdir. Haaqa Konfransı çərçivəsində icraat başlandıqda, səlahiyyətli məhkəmə valideynləri beynəlxalq transsərhəd mediasiyanın keçirilməsini təmin edən qeyri-hökumət təşkilatlarından, milli və ikitərəfli qurumlardan birinə yönləndirə bilər. Bu qurumlara Birləşmiş Krallıqda "Reunite", İsveçrədə Beynəlxalq Sosial Xidmət və Almaniyada MiKK (Ailə mübahisələri və uşaqların oğurlanması işləri üzrə Beynəlxalq Mərkəz) daxildir. "Reunite"-nin 2006-cı ilin oktyabrında dərc olunmuş beynəlxalq transsərhəd mediasiya üzrə pilot layihə haqqında hesabatında izah edilmişdir ki, uşaq konsultantı uşaq ilə söhbət aparır və uşağın istəklərini və fikirlərini mediatorlara çatdırır; mediatorlar isə bunları mediasiya prosesində valideynlərlə bölüşür və onların nəzərə alınmasına valideynləri təşviq edirlər. "Reunite" qeyd etmişdir ki, başqa ölkəyə aparılan uşaqlar geridə qalan valideynlə və digər ailə üzvləri ilə əlaqələrini və münasibətlərini itirmək ehtimalı ilə üzləşirlər. Bir çox uşaqlar vəziyyətə uyğunlaşa bilməmək hissini yaşamışlar. Məhkəmə uşağın aparıldığı ölkədə qalmasının onun maraqlarına daha uyğun olduğuna qərar verdikdə, uşağın onunla birlikdə olmayan valideyni ilə münasibətinin qorunması səyahət xərcləri və digər çətinliklər səbəbindən çox az ehtimal edilir. 1980-ci il tarixli Haaqa

²² Makintoş C., Smit, Kelaher, Uells və Lonq, "Uşaqlara fokuslanan və uşaqların cəlb edildiyi ailə hüququ mübahisələrinin həlli" (2007) 13(1), "Ailə Tədqiqatları Jurnalı" (*Journal of Family Studies*); "Uşaqlara fokuslanan və uşaqların cəlb edildiyi boşanma işləri üzrə mediasiya: Müqayisəli nəticələr" (2008) 46(1), "Ailə Məhkəmələri Jurnalı" (*Family Courts Review*), Ailə və Barışıq Məhkəmələri Assosiasiyası.

²³ Elşteyn S. və Felibert M. Mediasiya prosesində uşaqların dinlənilməsi, May 2023-cü il, La Trama, Buenos-Ayres, revistalatrama.com.ar (tərcümə edən: Liza Parkinson).

Konvensiyası əsasında baxılmış bir iş üzrə çıxardığı qərarda²⁴ hakim bildirmişdir ki, “uşağın qaçırılmasından sonra ailə münasibətlərinin gərgin olduğu bir mühitdə mediasiyanın mövcudluğu qaçırılmaların yaratdığı zərəri aradan qaldırmaq üçün istifadə edilə biləcək ilkin yardım vasitələrinin həyati əhəmiyyətli bir hissəsidir”.

2022-ci ildə Avropa Komissiyası tərəfindən maliyyələşdirilən və Uşaqların Beynəlxalq Müdafiəsi Təşkilatının İtaliya nümayəndəliyi, Avropanın İtkin Düşmüş Uşaqlar Təşkilatı, MiKK və digərlərinin iştirakı ilə həyata keçirilən Aİ-nin "iCare" layihəsi çərçivəsində uşağın üstün mənafeyinin qorunmasına yönələn beynəlxalq ailə mediasiyası üçün Avropa metodologiyası hazırlanmışdır. Layihənin ikinci mərhələsində yenə Avropa Komissiyası tərəfindən maliyyələşdirilən bu prosesdə Uşaqların Beynəlxalq Müdafiəsi Təşkilatının İtaliya nümayəndəliyi Bolqarıstan, Fransa, İtaliya və Polşa milli kontekstlərində Avropa metodologiyasının tərcüməsi və adaptasiyasını koordinasiya edir.

Berlinə yerləşən MiKK valideynlərə və qəyyumlara uşaqlarla bağlı transsərhəd mübahisələrdə bir çox dillərdə məsləhət və dəstək verir. MiKK 50-dən çox ölkədə transsərhəd işlər üzrə mediatorlara hazırlıq keçib. 2025-ci ilin yazında Belçikada bir mediator Yunanıstandakı bir mediatorla birlikdə (hər ikisinə MiKK tərəfindən təlim keçirilib) Bolqarıstan, Estoniya, Polşa və İsveç daxil olmaqla 9 Avropa ölkəsindən olan 15 nəfər transsərhəd işlər üzrə mediator üçün UCEM üzrə onlayn təlim proqramı təşkil etmişdir.

²⁴ *BL v TC and LD [2017] EWHC 3363 (Fam)*.